

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

- KU Bonnier, Ann Catherine, ”Gamla Uppsala kyrka”, i *Kyrkorna i Uppsala*, Uppsala 1992.
- ULK *Uppland, landskapets kyrkor*, Forskningsprojektet sockenkyrkorna, Stockholm 2004. (Uppl)
- UK Wilcke-Lindqvist, Ingeborg, *Gamla Uppsala kyrka, Upplands kyrkor 24*, Uppsala 1949.
- VV *Vägvisare till kyrkorna i Uppsala län*, Uppsala 1997.
- FU Restaurering och förnyelse av Gamla Uppsala kyrka, förfrågningsunderlag del 1. I Upplandsmuseets arkiv.
- UM Upplandsmuseet, fotografier och handlingar i topografiska arkivet.

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
1130-t	Biskopssätet flyttade troligen till Gamla Uppsala på 1130-t.	ULK s 28
ca 1150	En stor stenkatedral byggs på kungsgårdens mark i Gamla Uppsala och tas i bruk senast 1164. Sannolikt föregicks katedralen av en eller flera träkyrkor, och kanske ett hednatempel, på samma plats. Av den ursprungliga kyrkan återstår idag absidkoret och centraltornet. Kyrkan byggdes med absidförsett kor och absidförsedda korsarmar samt ett treskeppigt långhus och ett centraltorn och troligen ett västtorn. Långhuset låg förskjutet i förhållande till vad som finns kvar idag. Den skeva planen tyder på att man tvingades anpassa kyrkan efter en på platsen stående träkyrka. Centraltornet var högre än det idag bevarade tornet vilket bevarad bjälklagshål i tornets gavelspetsar tyder på. Koret hade ett lägre och flackare tak än det nuvarande.	KU s 91, 94 ULK s 29-31
1164	Den svenska kyrkoprovinsens första ärkesäte förläggs till Gamla Uppsala.	KU s 91,
Tidigt 1200-tal	En brand förstör katedralen.	KU s 91,
1245	Av ett påvebrev framgår att ärkebiskopen försökte bygga upp kyrkan på nytt. Det är okänt hur långt arbetet framskred.	KU s 95
1273	Ärkesätet flyttades till Uppsala. Kyrkans nuvarande utseende tillkom efter detta. De absidförsedda korsarmarna och det stora treskeppiga långhuset revs efter branden. Arkadöppningarna som förband korsmitten med långhus och korsarmar murades igen. Tornets övre delar revs också.	KU s 91, 95
1200-talets slut till 1300-t	Ett vapenhus byggdes framför det kvarstående tornet. Kyrkans fönster moderniserades, vilket de stora gotiska glasmålningar som fanns kvar i absidfönstren ännu under 1600-talet, tyder på. En sakristia byggdes norr om koret men dess datering är osäker.	KU s 95

ca 1450	Det gamla koret, lågkyrkan, och tornet, högkyrkan, försågs med tegelvalv. Korgaveln och tornet försågs med blinderingar. Kor och sakristia fick trappgavlar i tegel. Invändigt försågs kyrkorummet med kalkmålningar.	KU s 95
1514	Storklockan i klockstapeln göts detta år till Erik den heliges ära. Det är, enligt Upplands kyrkor, inte uteslutet att klockstapeln är byggd samtidigt. Enligt Bonnier är klockstapeln byggd senast på 1600-talet.	UK s 221 KU s 110
1600-talet	Tornets hörn förstärktes med nya strävpelare av tegel.	KU s 95
1663	Bänkinredningen i kyrkan tillkom.	UK s 218
1695	Kyrkan drabbades åter av brand som föranledde nya reparationer.	KU s 95
1710	Kyrka och kyrkogård avbildas av Peringskiöld. På bilden framgår att kyrkogården omgärdades av en bogårdsmur av sten täckt med trätak. I bogårdsmuren finns tre stigluckor, en i norr, en i söder och en i väster.	KU s 92
1717	Bänkinredningen försågs med dörrar.	UK s 218
1752	Predikstolen tillverkades av snickaren Woldner.	UK s 218
1756	Bänkrönen tillverkades av bildhuggaren Magnus Granlund.	FU
1790-talet	Kyrkan försågs med ny altarprydnad i form av ett kors samt nytt altare och ny altarring.	UK s 216 ff
1805	Målningarna i kyrkan kalkades över. Orgelläktaren byggdes och en ny orgel tillverkades av Johan Everhardt från Strängnäs.	UK s 213
1823	Klockstapeln försågs med en brädinklädnad.	UK s 221
1846	Kyrkan var i stort behov av renovering. En besiktning 1846 berättar om urfallna stenar i murarna, lossnande fogbruk, lutande torngavel mot öster, skadat tegel i trappgavlar och strävpelare, sprickor i absiden samt dåligt yttertak.	KU s 96
1856	Absiden bedömdes vara så dålig att den revs och byggdes upp på nytt. Den nya absiden byggdes högre än den gamla och med tre större fönster samt vidgad båge mot kyrkorummet.	UK s 213
1896	För att fastställa den ursprungliga kyrkans utsträckning gjordes en stor utgrävning under ledning av Carl M Kjellberg. Man dokumenterade att den romanska kyrkan haft absidförsett kor och absidförsedda korsarmar samt ett treskeppigt långhus och ett centraltorn och troligen ett västtorn. Långhusets skeva plan tydde på att man tvingats anpassa kyrkan efter en stående träkyrka.	KU s 93 f
1926	En stor restaurering genomfördes under ledning av arkitekten Erik Fant. I samband med den genomfördes en arkeologisk utgrävning av professor Sune Lindqvist som visade två medeltida golv och därunder kulturlager och stolphål som är äldre än kyrkan. Bla. följande genomfördes: De medeltida kalkmålningarna togs fram av konservator John Österlund. Grundförstärkning av kyrkans sydöstra hörn utfördes. Strävpelarna fogades om, absidens östra fönster murades igen, västportalen murades om, en runsten togs upp ur vapenhusgolvet, elektrisk uppvärmning installerades, en dopplats anordnades, bänkinredningen moderniserades och målades i en mer ursprunglig färg, triumfkrucifixet försågs med nytt kors, sakristian fick ny inredning bl.a. två nya skåp ritade av Erik Fant. De främre bänkskärmarna fick tillbaka de genombrutna krönen. Predikstolen målades om med ledning av äldre färgspår. Den s.k. St Eriks sten placerades på en upphöjd plats i mittgången.	UK s 213, KU s 96 KU s 96 UK s 218 ff UM

1928	Ett nytt orgelverk byggdes bakom den gamla nyklassicistiska fasaden från 1805.	UK s 218
1939	I en skrivelse från Byggnadsstyrelsen diskuteras ett förslag till förbättring av den elektriska uppvärmningen i kyrkan och ny installationer för elektrisk belysning. .	UM
1948	Orgeln från 1928 omdisponerades. Reparationsarbeten utförs på klockstapeln och på kyrkans tak. Vissa träd på kyrkogården fälls.	UK s 218 UM
1949	Byggnadsstyrelsen tillstyrker ansökan om att få utföra reparationsarbeten på kyrkfönstren.	UM
1958	Utvändiga reparationsarbeten utförs på fasadpartier av tegel samt putsade fönsternischer. Byggnadsstyrelsen lämnar tillstånd till överkalkning av en år 1927 tillkommen målad slinga i övergången mellan absiden och kyrkorummet.	UM UM
1963	Förslag till omläggning av kyrktaket upprättas av ingenjör Helge Warrol. Det innebär att plåttaket på högkyrkan och lågkyrkan ersätts av spåntak. Framgår ej närmare av arkivmaterialet när arbetet verkligen kom till utförande.	UM
1964	Konservering av madonnabild efter att skador uppkommit då den ramlat i golvet.	UM
1966	Raä ger konservator Sven Carlsson tillstånd till rengöring av kalkmålningarna på valv och väggar i kyrkan.	UM
1967	Ombyggnad av sakristian. En tidigare riven källare påträffades under sakristian. En källare med toalett mm byggdes under sakristian. En portal togs upp i sakristians östra mur. På den platsen har tidigare funnits ett igenmurat fönster.	UM
1968	Ritning till utvidgning av kyrkogården, avdelning III och IV, upprättas av Paul Stråby, kyrkogårdsförvaltningen.	UM
1969	Ett nytt orgelverk byggdes av Olof Hammarberg, Göteborg. Konservatorerna Sven Carlsson och Alf Hedman erhöll tillstånd av Raä att konservera altarskåp, två skulpturer och ett krucifix.	KU s 108 UM
1973	Förslag till åskledare till klockstapeln samt till stolp- och fasadbelysning på kyrkogården.	UM
1974	Ritning till minneslund på kyrkogårdens senast utvidgade del upprättas av Paul Stråby, kyrkogårdsförvaltningen.	UM
1975	Riksantikvarieämbetet lämnar tillstånd till att St Eriks sten flyttas från sin upphöjda plats i mittgången och får en ny placering i kyrkan. Stenen placerades senare som altarskiva på ett nytt altare. Kyrkan förses med nya fönsterbågar och karmar.	UM UM
1976-77	Förslag till vissa restaurerings- och underhållsarbeten upprättas av arkitekt Sixten Wohlin. Arbetena utförs 1977 och omfattade följande: Nytt altare av sten med användande av St Eriks sten som altarskiva. Den gamla altarringen ersätts av en ny och delvis flyttbar altarring. Altartavlan placeras på väggen över altaret på nya järnkonsoler. El-radiatorer installeras i sakristian. Golvvärme med el-slingor läggs i vapenhuset. Omläggning av golv i vapenhus och förrum samt byggande av ramp i vapenhuset. Ny dagdörr byggs i vapenhuset utanför den gamla trädörren.. Kalkmålningarna i vapenhuset rengörs och konserveras av konservator Bengt Grandin.	UM

1978	En ny kororgel byggdes av orgelfirman Robert Gustafsson, Härnösand.	KU s 108
1980	Tillstånd ges, av länsstyrelsen, för uppförande av ekonomibyggnad på kyrkogården.	UM
1981	Automatisk luckstängning installeras i klockstapeln. Taket till vapenhuset byggs om och ett rum inreds på vapenhusvinden.	UM
1983	Renovering av klockstapeln och utvändigt avfärgning av densamma. Kyrkans spåntak repareras och tjäras. Förstärkningsarbeten utförs på takstolar.	UM
	En monter för utställning av föremål placeras i högkyrkan på norra väggen.	UM
1988	Sanering av skadeinsekter görs i klockstapeln.	UM
1989	Läktarorgeln omintoneras av orgelbyggare Tomas Svenske.	KU s 108
1990	Länsstyrelsen ger tillstånd till anordnande av ny smyckningsplats på minneslunden. Utvändiga arbeten på kyrkan: reparation av murverksfogar, byte av skadat tegel, reparation av tak och omtjärning av spåntak, målning av fönster och luckor.	UM
1991	Konservator Lars Göthberg erhåller tillstånd av Raä för konservering av medeltida inventarier. Bjerking AB upprättar beskrivning för vindsarbeten som bl.a. syftar till att göra vinden lättare tillgänglig och Raä lämnar tillstånd till förslaget. Raä ger tillstånd till ny textiltförvaring i sakristian. Utvändiga underhållsarbeten utförs på klockstapeln. Bl.a. avlägsnas plastfärg från delar av panelen.	UM UM UM UM
1992	Tillstånd lämnas av Länsstyrelsen i Uppsala län till nytt urngravskvarter vid minneslunden.	UM
1993	Tillstånd lämnas av Länsstyrelsen för omläggning av kyrkogårdsmuren, den del som ligger närmast norr om klockstapeln.	UM
1996	Altarringen samt ambon målades i grön färg och knäfallet försågs med ny textil beklädnad. Länsstyrelsen lämnar tillstånd till installation av ny ljudanläggning i kyrkan.	UM UM
1997	Bevarade delar från 1805 års orgel inventerades av orgelbyggare Tomas Svenske i samband med att de flyttades till prästgårdens uthusvind. Länsstyrelsen gav konservator Rune Hammarling tillstånd till konservering av predikstol, läktarbarriär och nummertavlor. Arbetet utförs under samma år.	UM UM
1998	Länsstyrelsen gav konservator Peter Tångeberg tillstånd till konservering av St Olofsskulpturen samt gav Raä:s antikvarisk-tekniska avdelning tillstånd till konservering av två mässingsljusstakar och en tennkanna.	UM
1999	Länsstyrelsen gav Raä: s antikvarisk-tekniska avdelning tillstånd till konservering av mässhakar och stolar.	UM
2002	En mindre konservering av kalkmålningar i högkyrkans sydvästra del utförs av konservator Ulf Leijon.	UM

2003	Länsstyrelsen beslutar att ge tillstånd till omgestaltung av och vid Gamla Uppsala kyrka i enlighet med förslag upprättat av Svensk klimatstyrning och arkitekt Åsa Flarup.	UM
2004	Länsstyrelsen ger tillstånd till provtagning av puts och pigmentmaterial i kyrkan i samband med förundersökning inför konservering av kalkmålningarna. Undersökningen utförs av konservator Anna Henningsson. Hon upprättar därefter ett program för renovering av kalkmåleriet. Myndigheten lämnar även tillstånd för konservering av inredningen i kyrkan. Ett åtgärdsförslag upprättas därefter av konservator John Rothlind, Västerås.	UM UM
2005	Länsstyrelsen gav Raä: s antikvarisk-tekniska avdelning tillstånd till upprustning av textilier. Samma myndighet lämnar tillstånd till konservering av kalkmåleriet i kyrkan.	UM UM
2005-2006	En renovering genomförs i enlighet med förslag upprättade av arkitekt Åsa Flarup, Uppsala, och företaget Svensk klimatstyrning, Kolbäck. Följande arbeten har utförts: Bänkkvarteren under läktaren har avlägsnats där ett nytt kalkstensgolv med golvvärme lagts. Den frigjorda golvytan har försetts med ett nytt möblemang bestående av lätta flyttbara bänkar och ny konstnärlig utsmyckning i form av textilier på vägg mot väster. Den frigjorda golvytan används för dop och andakt och turistgrupper. En ny ljusbärare har också placerats där. Ny inredning har gjorts i den s.k. brudkammaren under läktaren. Ny läktartrappa har byggts. I vapenhuset har en ny väggfast hylla för böcker och vykort mm byggts. Ny vattenburen värme har installerats i hela kyrkan. Värmecentral och besökstolett har förlagts till en ny byggnad utanför kyrkogårdsmuren i väster. Invändigt har konserveringsarbeten utförts på kalkmålningarna av konservator Thomas Wängelin och på fast inredning av trä av konservator Urban Ullenius. Ljud- och ljusanläggningar har kompletterats och förnyats. Kyrkan har även försetts med ett datoriserat klimatstyrningssystem och nya larmanordningar. Kyrkogården har kompletterats med ny stolpbelysning. Gångbryggor på vinden breddades och hissordningar för ljuskronor monterades. Förstärkningsarbeten utfördes på takstolarna. Absidens vind tilläggsisolerades. En arkeologisk undersökning utfördes av arkeologer från Upplandsmuseet i samband med ledningsdragnings för vatten, avlopp och värme, men också för den nya byggnaden utanför västra kyrkogårdsmuren.	UM